

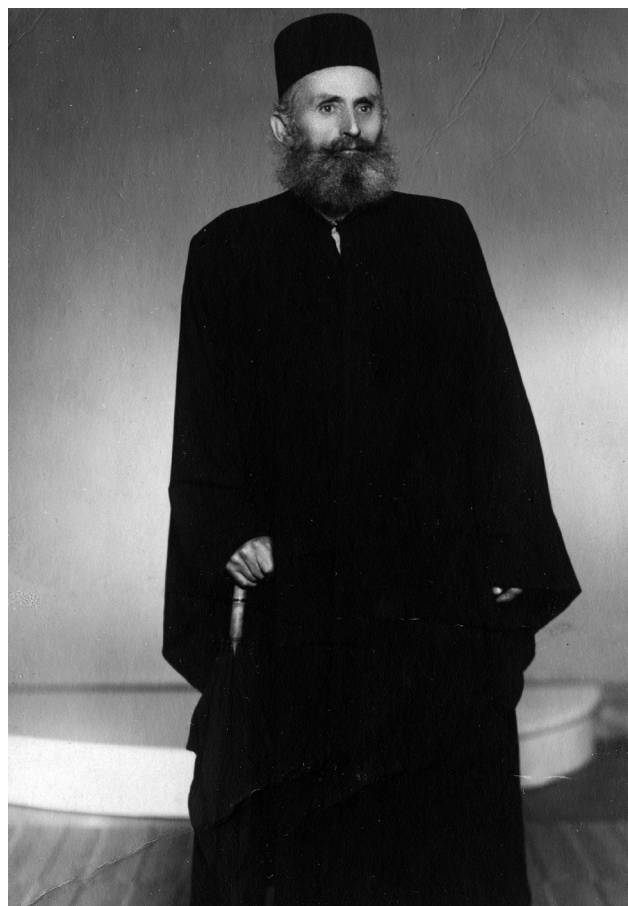
ORTODOXNÍ KNĚŽÍ V ŘECKÉ EMIGRACI NA SEVERNÍ MORAVĚ

Ivan Hlavatý

Otázka víry a náboženství u řecké levicové emigrace,¹ která nalezla útočiště v letech 1948 a 1949 v tzv. lidově demokratických a ateisticky orientovaných státech východního, sovětského bloku včetně tehdejšího Československa, se zdá být na první pohled nesmyslná, nebo aspoň přinejmenším zanedbatelná. Předpoklad, že levicovní, a tedy ateisticky orientovaní řečtí uprchlíci nebudou mít k náboženství žádný vztah, však v tomto případě neplatí. U řeckého etnika je totiž situace odlišná od našeho pojetí a vnímání náboženství a církve. Souvisí s významem a působením ortodoxní církve v řeckých národních dějinách a s ortodoxní vírou jako oporou národní existence ve staletém zápase s nepřátelským islámem za arabské a později osmanské expanze a okupace. Stejně tak tomu bylo za Byzance, turkokracie² a po vzniku svobodného národního státu oponentsky vnímanou politikou západního, katolického neboli „latinského“ vyznání.³ Pro Řeka je ortodoxní víra i církev součástí jeho národního cítění a národního vědomí, patří k národu stejně neoddělitelně jako řeč, lidová píseň nebo tanec. V období turkokracie církev „značně přispěla k uchování řeckého národa“ (Hradečný 1998, s. 237), měla zásadní roli při zachování existence národa a jeho kultury. Proto dodnes ve vlastním Řecku, ale také u Řeků žijících v zahraničí včetně řecké minority v České republice, je běžným jevem, že nejen věřící občan, ale rovněž levicově či ateisticky orientovaný člověk se účastní liturgií a všech dalších náboženských úkonů a akcí. Pro Řeka je totiž ortodoxní církev a víra stále součástí jeho etnicity a národního cítění a církevní prvek v rámci rodinné i výroční obřadnosti je její podstatnou a přirozenou součástí. Jak uvádí J. Otčenášek, „hledisko náboženské je na Balkáně jedním z hlavních způsobů rozlišování etnik. Tento přístup se uplatňuje i u nás“ (Otčenášek 2000, s. 11). Totéž tedy platí i pro početnou emigraci z Řecka zmítaného občanskou válkou v druhé polovině čtyřicátých let 20. století, a to nejen pro apolitické venkovany z hor, kde se odehrávala občanská válka, ale také pro levicové povstalce, partyzány a vojáky Demokratické armády Řecka (Dimokratikos Stratos tis Elladas, dále jen DSE).⁴

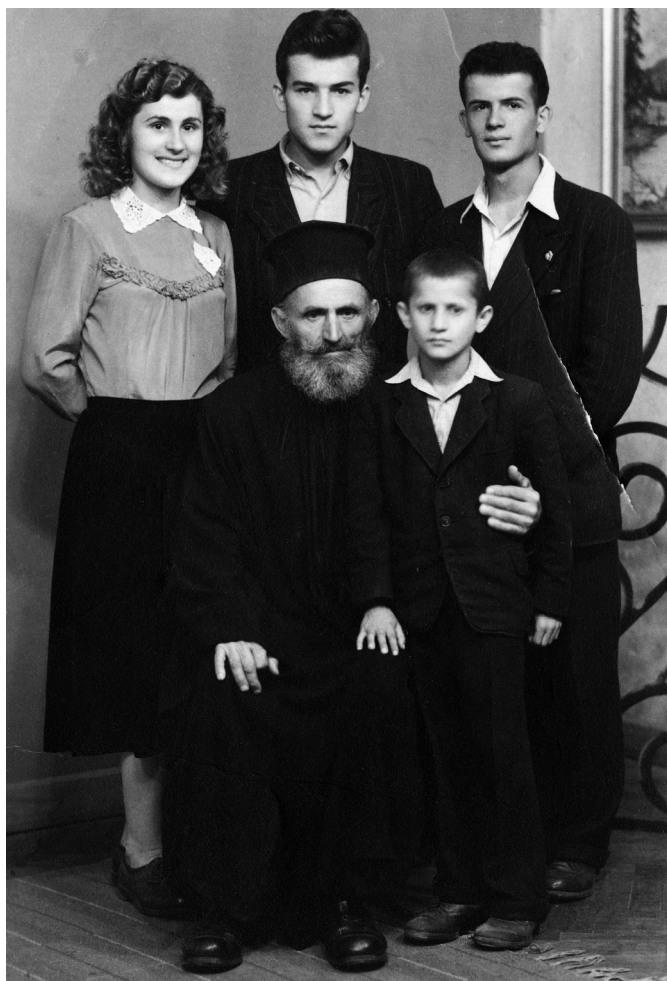
Dalším důležitým momentem je historické období, v němž se u nás řečtí uprchlíci ocitli. Atmosféra v tehdejší Československu se již klonila ostře proticírkevně

a o něco málo později po příchodu řeckých uprchlíků docházelo k pronásledování církve a náboženství vůbec. V přibližně dvanáctitisícové řecké minoritě padesátých let 20. století, která se skládala z dětské i dospělé populace (nejvíce z civilních obyvatel horských obcí zasažených občanskou válkou) a sestávala rovněž z menší části z vojáků a partyzánů s bojovou zkušeností (jejichž počet dosahoval téměř jeden a půl tisíce důstojníků a vojáků DSE), se kromě několika stovek zajatých příslušníků „monarchofašistů“⁵ ocitlo i několik málo kněží řecké ortodoxní církve. Jejich situace a osudy byly individuálně



Iereus Ioannis Nikolau-Papadopoulos brzy po příjezdu do Československa. Foto z roku 1950. Archiv A. Vlachopoulou.

odlišné, ale jedno měli všichni tito papades (παπάδες), tj. otcové,⁶ společné: Jejich přítomnost a aktivity významně ovlivňovaly život každé lokální komunity, jíž byli součástí. Tuto situaci výstižně vykresluje slova pamětníka ze Zlatých Hor: „*Měli jsme tu výhodu, že jsme měli vlastního faráře.*“⁷ Tito kněží emigrovali nikoliv kvůli levicovému přesvědčení, ale buďto následovali obyvatele jim svěřené vesnice, nebo odcházeli do zahraničí za členy rodiny, přestože určité sympatie k levici nezřídka také chovali. Ovšem nikoliv z důvodů filozofických, svetonázorových či politických, ale pouze sociálních.⁸



Papas Ioannis Nikolaou-Papadopoulos s dcerou Aglaiou, budoucím zetěm Argirisem Vlachopoulosem a vnukem Vasilisem, vpravo stojí bratranec „Jorgos“ Papadopoulos. Náchod 1950. Archiv A. Vlachopoulu.

V první etapě života emigrace v tehdejší Československu přibližně do šedesátých let 20. století (místy i déle) náboženský život, víru a tradice tedy lokálně posilovalo právě to, že mezi uprchlíky bylo i několik ortodoxních řeckých „papasů“ neboli popů, tj. pravoslavných kněží. Řecké ortodoxní kněze mělo více komunit, nešlo jen o jednu či dvě výjimky. Např. v Krnově to byli Georgios Gymnopulos (často uváděný v archivních českých dokumentech podle výslovnosti jako Georgij Jemnopulos) a Ikonomo Thanasis, rovněž dva kněží tvořili součást kompaktní řecké komunity z vesnice Ziaka umístěné do Piskořova nedaleko Města Albrechtic, v Koclířově u Moravské Třebové žil otec Ioannis Kotsopoulos (uváděný obvykle v písemných pramenech jako Pappaioanis Kočopoulos), v Karvině v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století byl činný ortodoxní kněz Ioannis Dimitris, který byl vysvěcen v Polsku atd. V řecké komunitě na Zlatohorsku až do své smrti působil ortodoxní řecký papas, který je pohřben na místním hřbitově. Byl jím „Iereas“ (jerej) Ioannis Nikolaou-Papadopoulos (10. listopadu 1879 – 16. května 1960) z obce Kotili u Kastorie v severním Řecku. Nedaleké početně silné řecké komunity v Jeseníku, na Javornicku nebo v Šumperku neměly vlastního kněze.

Osudy řeckých kněží byly mnohdy pohnuté už ve vlasti a emigrace byla jen jejich vyvrcholením. „Iereas“ Nikolau-Papadopoulos přes Albánii emigroval v roce 1950



Fotografie pořízená při řeckých křtinách v Osoblaze, papas Ioannis uprostřed. 50. léta 20. století. Archiv I. Michopoulose.

za dcerou Aglaiou do tehdejšího Československa jako jednadsmesátiletý. S manželkou Marií, rozenou Iliu, měli devět dětí, z nichž některé se zúčastnily odboje v horách, jako např. dcery Angeliki, Despina nebo Morfula, která v bojích padla, nebo syn Rizos, který byl raněn s doživotními následky a žil pak v Taškentu, nebo další syn Theodosios, který byl léta vězněn v koncentračním táboře na Makronisu za to, že měl sourozence v DSE. Nejmladší dcera Aglaia přišla jako dítě do Československa v první vlně emigrace v roce 1948. Otec sem za ní přicestoval po několika letech odloučení.

Většina dětí tohoto kněze, který statečně chránil vesnici také za italské a německé okupace za druhé světové války, se tedy aktivně zúčastnila bojů na straně povstalecké levice, přestože „papas“ Ioannis bránil obyvatelům, bratrovi a dětem, aby odešli k DSE nebo do armády. (Složitost doby ovšem vystihuje fakt, že kdyby nešel alespoň někdo, hrozila rodině a lidem v obci smrt od partyzánů; při odchodu do hor však totéž nebezpečí viselo jako Damoklův meč nad obyvateli od vládních vojáků.) Ze sběrného tábora v Mikulově odešel tento kněz na několik měsíců do Horního Údolí u Zlatých Hor, pak se přestěhoval do nedalekého Dolního Údolí, kde zůstal až do svatby dcery Aglaie s Argirisem Vlachopoulosem, které sám oddal na Vánoce roku 1953; civilní svatbu měli až 1. ledna 1954 na Místním národním výboru ve Zlatých Horách. Tento přístup, kdy byly páry oddány nejprve církevně a teprve po nějaké době civilně a úředně, nebyl zdaleka ojedinělý, jak ukazuje mj. případ paní Vaii Kostasové z Horního Údolí, která měla s manželem Gavriilem rovněž svatbu dvakrát. Poprvé měli „svatbu s papasem po našem bez papírů“⁴⁹ v lednu 1950 a teprve po dvou letech, kdy už měli jednu dceru, absolvovali druhou, úřední svatbu na národním výboru ve Zlatých Horách.

Brzo po svatbě dcery odešel „papas“ Ioannis do Zlatých Hor, kde žil v domě čp. 6 a pak čp. 381, v němž později umřel, a kam se z Veselíčka za ním přistěhovali také dcera s manželem. Nepůsobil jen ve svém bydlišti, ale chodil konat ortodoxní liturgie, křtít, oddávat a pohřbívat také do jiných vsí a za řeckými rodinami až na vzdálené Osoblažsko a do Rudoltic. Pokřtil většinu dětí řeckých rodin v Horním a Dolním Údolí, na Rejvízu, křtil řecké děti narozené na Jesenicku, Zlatohorsku a Osoblažsku včetně dětí vedoucích funkcionářů řeckého komitétu. Působil tedy v českém pohraničí obdobně jako dříve ve vlasti, kde spravoval nejen rodné Kotili, ale také sused-

ní vesnice, nejvíce obec Peristera vzdálenou asi 7 km, kam „chodil pěšky v létě, v zimě“.¹⁰

Respondent S. Joanidis vyprávěl, že papas křtil většinou doma, tj. v místě bydliště konkrétní rodiny, často provozoval kněžskou činnost ve svém bytě a občas prý také oddával v katolickém kostele ve Zlatých Horách. Uvedl také humornou historku, která ilustruje potíže v církevních záležitostech u řecké komunity oné doby. Informátor a jeho manželka Rula (jde o zkratku, celé křestní jméno je Eleftheria) měli tu čest stát se kmotry. Oba byli sice v minulosti pokřtěni, Sotiris sám jako dítě už v Řecku před emigrací v rodné obci Glikoneri v pohoří Grammos, ale žádný z nich neměl o křtu doklad, proto pop, který chtěl mít jistotu, pokřtil deset minut před křtem kmotřence oba kmotry, Sotirise i Rulu, a oni sami sobě byli kmotry navzájem. Podle vzpomínek Vaii Kostasové, dokud žil kněz Ioannis, slavily se tradičně také Velikonoce i Vánoce, dokonce prý se držel sporadicky po krátký čas i „druhý pohřeb“.¹¹

„Iereas“ Ioannis Nikolaou-Papadopoulos byl všeobecně oblíbeným člověkem a působil jako aktivní kněz přesto, že na křty, svatby a pohřby poskytoval listiny a potvrzení bez razítka, nebo nedával potvrzení žádná a nevedl si ani žádnou evidenci. Podle slov respondenta Kostase Stefanidise „pop přišel o posvěcení tím, že



Pohřeb kněze Ioannise ve Zlatých Horách, v pozadí dcera Aglaia a zet' Argiris (1960). Archiv I. Michopoulose.

se přidal k levici, a jeho křty a obřady proto byly neprá-
voplatné“.¹² Život v Československu nebyl pro něj vůbec
jednoduchý, přes pokročilé stáří ani snadný ani důstojný,
naopak podle slov jeho dcery Aglaie „dostával facky zpra-
va, zleva“. Obdržel tak nízký důchod, že i přes vysoký věk
musel těžce manuálně pracovat jako dělník v lese nebo
na pile, kde loupal kůru klád pro papírny, při opravách
cest apod., aby se vůbec uživil. Přitom za církevní, kněž-
ské úkony nebral žádnou finanční odměnu. Nedočkal se
plánovaného návratu do vlasti a rodné vsi a je pohřben
spolu s četnými dalšími řeckými spoluobčany, kteří ze-
měli v exilu, na místním zlatohorském hřbitově. Měl cír-
kevní pohřeb za účasti obou řeckých kněží z Krnova.

Jedním z nich byl protojerej Georgios Gymnopou-
los (23. dubna 1884 – 1963), původem pontijský Řek¹³
z města Kars v Malé Asii. Vystudoval v Rusku a poté
působil v Karsu jako obchodník do roku 1920, kdy jako
většina místních Řeků, jejichž předkové zde sídlili již přes
dva a půl tisíce let, musel po prohrané řecko-turecké vál-
ce odejít. V Řecku se usídlil v kraji Makedonie, v roce
1933 získal kněžské svěcení a vykonával kněžskou čin-
nost v departmentu Florina v obci Seleni Gerchiki,¹⁴ do
roku 1947. Jako mnozí Pontiové i on zažil dvojí emigraci:
první z původní vlasti do Řecka, druhou po občanské vál-



Svatba Ioannise Ioannou v Horním Údolí (1950).
Archiv S. Joanidise.

ce z Řecka do zahraničí, do geograficky a kulturně zcela
odlišné země. Jak uvádí ve svém stručném životopisu „...
moji příbuzní byli v demokratické armádě Řecka, proto
jsem měl být popraven“.¹⁵ Z toho důvodu uprchl nejdříve
do Rumunska, kde působil jako kněz v Bukurešti, v roce
1948 odjel za dětmi do Bulharska a v roce 1950 za dalšími
rodinnými příslušníky při scelování rodiny do Českoslo-
venska. Tam obdobně jako P. Kotsopulos z Koclířova léta
bojoval za možnost oficiálně a za mzdu být ustanoven
duchovním správcem alespoň pro řecké krajany. Stejně
jako I. Nikolau-Papadopulos vystřídal několik bydlišť, než
se usadil v Krnově. Toto město bylo původně v roce 1949
zamýšleno jen jako sídlo okresní řecké samosprávy, ale
bylo nakonec živelně v krátké době osídleno řeckými ro-
dinami, takže v roce 1955 zde bydlelo již dva tisíce řeč-
kých emigrantů (Botu – Konečný 2005, s. 310).

Obdobný byl osud „papase“ Kotsopulose (nar.
12. června 1878), který počátkem roku 1951 podal žá-
dost o „přijetí do výpomocné služby v české pravoslavné
církvi jako pomocný duchovní v Koclířově pro Řeky emi-
granty, kterých je v Koclířově asi 140“.¹⁶ Přistěhoval se
tedy do nevelké české obce se značným počtem řeckých
emigrantů. Pocházel z obce Kalivrisi v prefektuře Kastor-
ria v severním Řecku, po ukončení gymnázia a absol-
vování bohosloveckého kurzu byl v roce 1913 vysvěcen
na pravoslavného kněze. Do Československa odešel
z Řecka koncem roku 1950, jak uvádí sám „na žádost...
bývalých farníků“, kteří „jsou zde zaměstnání na státním
statku jako dělníci“.¹⁷ Žil společně s manželkou Elenicou
a dvěma vnuky od syna a snachy, kteří jako členové DSE
byli při emigraci přesunuti do tehdejšího SSSR. Zoufale
žádal prostřednictvím duchovního správce pravoslavné
církve v Moravské Třebové, kněze Lva Doseděla, o při-
jetí do služby, neboť jak uvedl: „Od Nového roku nemám
absolutně žádných prostředků pro život a při tom jsem
stár a práce neschopen... starám se zatím bez odměny
za duchovní život Řeků emigrantů.“¹⁸ Do vlasti se vrátil již
v první vlně reemigrace v roce 1954 i s rodinou.

Kromě toho, že řeckých kněží emigrovalo do Česko-
slovenska jen málo, přišli navíc v období náboženské
nesnášenlivosti a perzekuce. Pravoslavná církev v češ-
kých zemích včetně Moravy byla na rozdíl od zemí jižní
a východní Evropy v Československu mladou a zdaleka
ne tolik rozšířenou církví, přesto tam, kde chyběl řecký
kněz, částečně naplňovali potřeby řecké komunity do-
mácí, tedy čeští pravoslavní kněží, ale ani těch nebyl

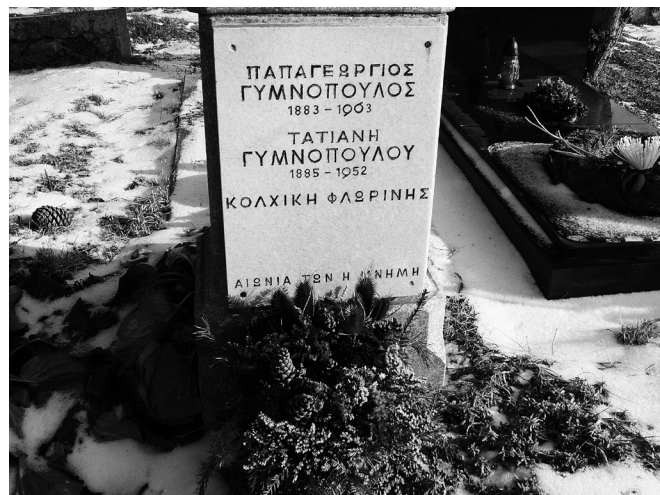
nadbytek. Tak tomu bylo např. v Albrechticích, kde oddával český pravoslavný pop, nebo v Šumperku, kde sice chyběl v tu dobu pravoslavný chrám, ale místní Řekové měli možnost provozovat ortodoxní liturgii v kostele sv. Barbory a pak v tzv. kostelíku „u průmyslovky“. Křtil a oddával je zde otec Václav Šimek, později další kněží české pravoslavné církve. Místy zastoupili pravoslavné kněze protestanti, nebo vzácně prý dokonce katoličtí kněží.

Přestože individuálně existovaly případy, kdy některý komunistický funkcionář ztrpčoval řeckým kněžím život a „házel jim klacky pod nohy“, většinou byla jejich přítomnost a působení právě s ohledem na řecké zvyklosti a tradici mlčky tolerována řeckým i českým politickým vedením. Není nezajímavé v této souvislosti připomenout, že v prvních letech emigrace bylo náboženství dokonce součástí osnov výuky řeckých dětí. Zrušeno bylo až po třech letech, zřejmě poté, když bylo evidentní, že pobyt řeckých uprchlíků v cizině se neočekávaně prodlouží. Vzpomínky pamětníků a dobové fotografie dokládají, že křtiny, církevní svatby i pohřby byly běžné v Československu padesátých a také z části šedesátých let 20. století, ba dokonce místy za účasti českých stranických a vládních funkcionářů. Bylo tomu tak např. v případě křtu dcery řeckého učitele Theodora Lioliouse, narozené v dětském domově v Sobotíně, které byl v roce 1949 kmotrem tehdejší ministr průmyslu Gustav Kliment.¹⁹



Místo posledního odpočinku „jereia“ Ioannise Nikolaou-Papadopoulose ve Zlatých Horách. Foto. I. Hlavatý 2007.

Dramatickými událostmi exodu, kdy emigranti prchali většinou rychle a bez majetku, a rovněž změnou přírodního i kulturního prostředí v zemi usídlení či dlouhodobými existenčními problémy došlo k narušení tradic a zvyků. V lokalitách větší kumulace řecké minority a pak tam, kde měli ortodoxního kněze, přetrvaly obyčeje a zvyky z domoviny delší dobu. V Řecku je hlavním svátkem roku pascha (πάσχα) neboli Velikonoce; u nás byla řeckými emigranty slavena méně okázale, ale křty a svatby probíhaly první léta téměř jako v Řecku. Obojí poskytovalo totiž mj. příležitost k setkání, kdy po vlasti tesknící lidé slavili způsobem, jak byli zvyklí v Řecku. Podle etnoložky Antuli Botu „přítomnost na svatbě byla důležitější než na oslavách výročí EAM²⁰... Svatba Řeků v Československu není událostí ryze rodinnou, počtem svatebních hostů je událostí společenskou. Jsou zváni příbuzní všech pokolení a větví, rodáci z původních řeckých vesnic...“ (Botu – Konečný 2005, s. 344). Zpočátku se na svatbu ani nezvalo, stačilo rozšířit zprávu o svatbě a přišli hosté i z poměrně vzdálených míst; např. na Rejvízu se sešlo pět set i více lidí až z Javorníku i vzdálenějších obcí, na louce v létě, v hospodě v zimě hrály i tři hudby, peklo se třeba i deset ovcí, na slavnostní oběd se navařila typicky řecká jídla. Psaltes (ψάλτης) – církevní pěvecký sbor – zde nezpíval v kostele, ale právě při takových společenských a obřadních příležitostech, jako byly svatby, křty nebo Velikonoce.²¹



Místo posledního odpočinku řeckého kněze G. Gymnopoulose v Krnově. Foto. I. Hlavatý 2009.

První roky po příchodu byly obdobné akce a oslavy spíše příležitostné, a teprve po sloučení rodin a konsolidaci zhruba v polovině padesátých let kulminoval společensko-kulturní i náboženský život řecké komunity. Podle vzpomínek pamětníků při „svatbách za faráře se ženy domluvily a vařily fasoladu, jachni, pites, saraglia, připravovaly turší elliniko, na nevěstu a ženicha se házela rýže, chodili kolem stolu místo oltáře, babičky zpívaly písně a farář křížoval věnce“.²² Hlavní osobou při svatbě, stejně jako v Řecku, byl kumbaros (κουμπάρος) neboli svědek, který se obvykle stával také kmotrem prvního dítěte a jeho patronem na celý život. Dokonce byl řeckým dětem narozeným už v Československu vybírán kmotr, i když nebyly křtěny. Podobně se udržovala tradice nejen při křtech, kdy kněz křtil děti také řeckým komunistickým funkcionářům a aktivistům, ale také při pohřbech, které měly do poloviny šedesátých let 20. století mnohdy církevní podobu. Při pohřbech se v první dobu dodržovalo ještě sezení u nebožtíka, pohřbívало se v celém oblečení včetně obuvi a byla zpívána mirologia (μυρολογία) – pláčtivé pohřební písně, rozlévala se kořalka a děti dostávaly praženou pšenici slazenou cukrem. Na takový pohřeb stoletého muže v Horním Údolí v roce 1956 vzpomíná např. respondent Ilias Michopoulos. Na Vánoce a na Nový rok se zpívala píseň *Ajios Vasilis érchete...* a další koledy,

pekla a společně se krájela vasilopita²³ atp. Podobně při oslavách jmenin – nejčastěji se slavil Jorgos (Georgios), Christos nebo Nikolaos – se za účasti místního kněze scházelo v bytech i padesát lidí. Z oslavy jedné osoby se tak stávala slavnost o rozměrech malé svatby.

Je tedy zřejmé, že po dobu, kdy měla místní komunita k dispozici pravoslavného kněze, ať českého nebo v lepším případě řeckého, vcelku běžně se církevně křtilo, oddávalo a pohřbívало jako ve vlasti. Teprve delší pobyt v českém prostředí, chybějící kněžská pastorační práce v ateistickém prostředí a generační obměna řecké minoritní populace oslabovaly víru a tradici. Před návratem do vlasti nastalo však opět období dodatečných ortodoxních křtů a svateb, nejvíce u mladší, v Československu narozené generace. Bylo to období urychlených křtů a církevních sňatků, místy i pohřbů (potvrzení o církevním pohřbu bylo v řecké vlasti nezbytným dokladem pro vydání majetku po zesnulém). Zaznamenal jsem v této souvislosti vzpomínku z Karviné a ze Šumperku, kde při velkém návratu v osmdesátých letech doslova chodil kněz byt od bytu a ve velkém křtil a vydával potvrzení.²⁴

V posledních dvaceti letech, kdy vztahy a kontakty s Řeckem nabyly na intenzitě a kvalitativně se zlepšily, došlo k renesanci a posílení národního vědomí řecké menšiny u nás, vznikla řada nových kulturních a společenských organizací.



Řecký ortodoxní kostel Sv. Ducha v Šumperku – exteriér a interiér. Foto I. Hlavatý 2006.

českých organizací a spolků a ruku v ruce s tímto trendem jsou rovněž utužovány vazby a kontakty s ortodoxní církví v Řecku. Řecká i česká pravoslavná církev se podílejí na řadě aktivit řeckých obcí, kterých je v České republice momentálně patnáct. Pro potřeby a na žádost řecké komunity byl v Šumperku roku 1998 postaven pravoslavný kostel Sv. Ducha – Ieros Naos Agiou Pnevmatos (Ιερός Ναός Αγίου Πνεύματος) v řecko-byzantském architektonickém stylu, přičemž stavbu finančně téměř kompletně zaštilo arcibiskupství v Athénách. Další projekt stavby řeckého ortodoxního kostela se blíží realizaci v bývalé „Mekce“ českých Řeků, v Krnově. Čeští pravoslavní kněží navštěvují kláštery na Kypru, v Řecku a na Athosu, naopak delegace řecké ortodoxní církve se objevují na akcích řeckých obcí u nás. Oživení oficiálních vztahů podtrhla před několika roky návštěva konstantinopolského patriarchy ortodoxní církve v České republice, ale kupodivu měla v médiích slabou odezvu, přestože svým významem je patriarcha přinejmenším na úrovni římského biskupa a papeže katolické církve.

Místních akcí v řeckých komunitách se v současnosti běžně účastní pravoslavní duchovní, kteří na tanečních zábavách, při výstavách, koncertech, odhalování pomníků a dalších příležitostech žehnají počínů a promlouvají k přítomným. Žáci a studenti novořečtiny při řeckých obcích mívají často kromě jazyka a reálií rovněž hodiny pravoslavného náboženství, sílí také snahy po slavení svátků stejně jako v Řecku (včetně v minulosti v České republice neveřejně slavené paschy). Tato ortodoxní aktivita se neprojevuje hromadnou, ale spíše individuální účastí na bohoslužebných liturgiích, přestože se třeba znovu konají např. vaftisia (βαφτίσια) – křtiny po řeckém způsobu za přítomnosti desítek účastníků z řad rodinných příslušníků, přátel a známých. Závěrem lze konstatovat, že přes značný odliv krajanů při velkém návratu do vlasti v sedmdesátých a osmdesátých letech minulého století a přes nepochybné a úspěšné začlenění do majoritní společnosti je současná řecká diaspora v České republice svébytnou a tradicemi žijící entitou, která čerpá vydatně také z ortodoxního pramene řecké kultury.



Manželé Gavrilis a Vaia Kosteasovi z Horního Údolí.
Foto I. Hlavatý 2007.



Ilias Michopoulos (uprostřed) s manželkou Uranii u Gavriila a Vaii Kosteasových, Horní Údolí. Foto I. Hlavatý 2003.

POZNÁMKY:

1. Ve své práci jsem vycházel především ze vzpomínek informátorů z řad starších příslušníků řecké emigrace, ale také starousedlíků nebo dosídlenců české, slovenské a německé národnosti získaných při opakovaném terénním výzkumu řecké komunity v Jeseníku, Zlatých Horách, Dolním a Horním Údolí, Rejvízu, na Javornicku a Vidnavsku, v Městě Albrechticích a Piskořově, v Karvině, Bohumíně a v Krnově v letech 2005–2008. Z množství respondentů bych rád vyzdvihl aspoň některé, pro něž anonymita nebyla podmínkou. Vynikající a nevyčerpatelný zdroj se spolehlivou a vyloženě encyklopedickou pamětí je Ilias Michopoulos, bývalý dirigent a vedoucí pěveckého a tanečního řeckého souboru ve Zlatých Horách a významný kulturní aktivista řecké komunity s bohatým soukromým archívem. Dále jsou to spisovatel a písmák Sotiris Joanidis a jeho manželka Eleftheria, manželé Gavriil a Vaia Kosteasovi, Jorgos Lolas, Georgios Muratidis, Aglaia a Argiris Vlachopulovi a mnoho dalších. Dále jsem využil archiv Eparchie olomoucko-brněnské pravoslavné církve v českých zemích a na Slovensku v Olomouci, kroniky obcí, a konečně rostoucí literaturu k historii a etnografii řecké minority, jejíž výčet by přesáhl rozsah článku, proto uvádím pouze její úzký výběr, který obsahuje další odkazy.
2. Turkokratia nebo turkokracie – z řečtiny, termín pro období osmanské (turecké) nadvlády.
3. Latiny jsou v byzantské a z části také v novověké řecké historiografii nazýváni katolíci a západoevropské národy. Nedůvěra vůči Latinům přetrvávala dlouho do naší doby v řeckém naturelu živena v minulosti tlakem Říma na vznik unie pod hegemonií papeže (výsledkem je nepočtená tzv. řeckokatolická církev) a neblahými historickými zkušenostmi z dob Byzance a křížových výprav, za turkokracie i po vzniku novodobého řeckého státu až do 20. století (např. připojení Makedonie, Thrákie, Kréty, ztráta maloasijských území, krveprolití ve Smyrně, kyperská otázka).
4. DSE – zkratka Dimokratikos Stratos tis Elladas (Δημοκρατικός Στρατός της Ελλάδας), tj. Demokratické armády Řecka, nástupkyně ELAS – řecké národně osvobozené armády z druhé světové války. Partyzánské levicové vojsko, které vedlo zejména v horách severního Řecka ozbrojený boj proti královskému režimu za občanské války v letech 1946–1949.
5. Monarchofašisty nazývala levice své protivníky na straně vlády, která proti vůli většiny řeckého národa zastávala návrat monarchie a do boje proti levici angažovala také bývalé fašisty a kolaboranty včetně příslušníků bývalých fašistických bezpečnostních praporů.
6. Nom. sg. παπάς (papas) s přízvukem na druhé slabice znamená pravoslavný kněz neboli pop.
7. Rozhovor s Iliasem Michopoulosem (Zlaté Hory, 19. 1. 2006).
8. Viz např. postoj, který zastával „papas“ Ioannis: „...viděl všude chudobu a zaostalost a doufal ve změny k lepšímu. Na výtky, že potom není kněz, ale komunista, odpovídal, že potom také Kristus je komunista, poněvadž i On pomáhal chudobě“. Ze vzpomínek Iliase Michopoulose (Zlaté Hory, 19. 1. 2006).
9. Výzkum u Vaii Kosteasové (Horní Údolí, 31. 5. 2006).
10. Výzkum u Aglai a Argirise Vlachopoulových, rozhovor s Aglaiou Vlachopoulou (Karviná, 22. 3. 2007).
11. Jde o řecký ortodoxní zvyk, při kterém jsou po letech ostatky mrtvého exhumovány, za modliteb a předčítání kněze z Bible kosti doma omyty vínem a zabalené v bílé plachtě poté znovu pohřbeny při církevním obřadu. Potvrzeno více respondenty, a to jak řeckými, tak českými z řad dosídlenců, při opakovaném výzkumu.
12. Rozhovor s Kostasem Stefanidisem (Zlaté Hory, 24. 6. 2006).
13. Pontiove – lze se setkat v české literatuře také s výrazy Pontové nebo Pontané - neboli řecky „Pondí“ (οι Πόντιοι) – Řekové původem ze severního pobřeží Malé Asie, potomci antických řeckých kolonistů. Pontiové, stejně jako další maloasijská Řeková, byli nuceni opustit vlast svých předků na základě lausannské dohody velmocí z 30. ledna 1923, podle které si Řecko a Turecko vyměnili obyvatelstvo na základě víry. Do Řecka tak přišlo v krátké době asi jeden a půl milionu maloasijských Řeků, Řecko opustilo přibližně půl milionu muslimů, především turecké národnosti.
14. Název Seleni Gerchiki uvádí kněz Kotsopoulos ve své žádosti, zatím jsem neidentifikoval současný název obce, neboť se evidentně jedná o staré, pravděpodobně turecko-albánské pojmenování vesnice. V roce 1926, po balkánských válkách, výměně obyvatel a ustálení státních hranic, proběhla v Řecku první velká změna názvů vesnic na řecké; tak např. jen v oblasti Florina, odkud pocházel „papas“ Kotsopoulos, současná řecká ves Drosopigi (Δροσπηγή) se původně nazývala albánsky Belkameni a aromunsky Belkamen z původního slovanského Bel Kamen (tj. Bílý Kámen – Skála), nebo vesnice Proti (Πρώτη), dříve aromunsky Klbasnicu, či obec Kratero (Κρατερό) u jezera Prespa, původně Rakovo – Kratero se nazývá od roku 1928 atp. Přejmenování se týkalo velkého počtu obcí, ale u starousedlíků podle všeho dlouho přežívalo původní názvosloví, ba ještě dnes mnozí Řekové z generace uprchlíků znají soudobá a stará toponyma.
15. Archiv Eparchiální rady pravoslavné církve v Olomouci, G. Gymnópulos – citát ze životopisu adresovaném vladykovi Čestmírovi, pravoslavnému biskupovi Olomoucko – brněnské eparchie ze dne 29. 5. 1951, bez čísla jednacího.
16. Archiv Eparchiální rady pravoslavné církve v Olomouci, žádost P. Kotsopolose podaná prostřednictvím církevního oddělení ONV Svitavy o přijetí místa pomocného duchovního adresovaná církevnímu referátu KNV v Brně z 10. 2. 1951, bez č. j.
17. Tamtéž.
18. Tamtéž.
19. Botu – Konečný 2005, s. 343 aj.
20. EAM – zkratka protifašistické levicové Národně osvobozené fronty (Εθνικό απελευθερωτικό μέτωπο) založená v září 1941.
21. Výzkum u Jorgose Lolase (Horní Údolí, 24. 6. 2007), Íliase a Uranie Michopoulových (Zlaté Hory, 31. 5. 2006).
22. Tamtéž.
23. Vasilopita (βασίλοπιτα) – novoroční většinou sladký koláč krájený při společné oslavě. Do koláče byl zapečen peníz, který měl přinést štěstí po celý rok tomu, kdo jej našel ve svém kousku pečiva. Stále živý zvyk také u naší řecké menšiny.
24. Výzkum u Eleni N. (Litovel, 19.10.2008).

Poznámka k přepisu řeckých jmen:

Příjmení a jména Řeků v ČR mívají někdy podobu přizpůsobenou českému pravopisu, jako je tomu např. u jmen S. Joanidise (jinak v transliteraci Ioannidise) nebo u paní Z.Jordanidu a dalších.

LITERATURA:

- Botu, A. – Konečný, M. 2005: *Řečtí uprchlíci: kronika řeckého lidu v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1948–1989*. Praha: Řecká obec Praha.
- Hradečný, Pavel a kol. 1998: *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Hradečný, P. 2000: *Řecká komunita v Československu. Její vznik a počáteční vývoj (1948–1954)*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR.
- Otčenášek, J. 2000: „*Imigranti z vybraných zemí bývalé Jugoslávie (po roce 1991) – Chorvaté, Srbové, Muslimové a Makedonci*.“ Cizinci v České republice. Stránky Ministerstva práce a sociálních věcí o integraci cizinců [online] [cit. 10. 10. 2008]. Dostupné z: <http://www.cizinci.cz/files/clanky/128/imigranti_byvale_Jugoslavie.pdf>.
- Joanidis, S. 2004: *Zlaté Hory v Jeseníkách. Letopisy*. Zlaté Hory: Nakladatelství RULA.
- Joanidis, S. 2005: *Hřbitovy Zlatohorska*. Zlaté Hory: Nakladatelství RULA.
- Θεοδώρου, Μ. Ζ. 2004: *Φυγή και επιστροφή. Τα παιδικά μας χρόνια, στο χωριουδάκι μας, το Γλυκονέρι και η ζωή μας στα ξένα*. Αθήνα: Παραγωγή έκδοσης Golema.

Summary

Orthodox Priests in Greek Emigration in Northern Moravia

The issues of the Greek minority in the Czech Republic, its arrival and development, is a matter of the always increasing number of professional texts whereby the most of them present the results of historical research work. Just a small part thereof is ethnologically oriented. The contribution concerning the Greek priests in emigration has lifted the veil, metaphorically speaking, on the theme that is rather historical; its protagonists, however, had an essential influence on the life and traditions of the Greek community at the end of the 1940s, in the course of the entire 1950s and occasionally in the early 1960s. The essay analyses the structure of Greek emigration between 1948 and 1949 from the point of view of religiosity, and the role of a low number of Greek priests in the life of refugees. Because of their predominantly unofficial clerical activities within the community, only few written sources have survived. Therefore, the most data are based on the memories and materials of surviving contemporaries and family members. Nevertheless, those data give a quite plastic picture of how not only the faith, Orthodox traditions and through them also the fatherland's folk traditions were living at the first generation of refugees thanks to the work of Greek priests; they also show how the connected folk and Orthodox traditions are again brought to life at the contemporary Greek minority. The theme has been less investigated and the research is still running but one can presume – despite the decreasing number of survivors and the poor archive sources – the next extension of knowledge on the history and life of the Greek minority in the Czech Republic.

Key words: Greeks in the Czech Republic, Emigration, Orthodox Priests, Traditions, Northern Moravia.